

Yoksul Yardımlarını Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeniden Düşünmek¹

Rethinking the Poor Relief in Terms of Poverty and Social Exclusion

Ali ERKUL²
Mehmet KOCA³

Geliş Tarihi: 19.10.2016 / Düzenleme Tarihi: 02.11.2016 / Kabul Tarihi: 09.11.2016

Özet

Bu çalışmanın amacı, her ne kadar tüm sosyal sorunların temel nedeni değilse de, önemli bir nedeni olarak, yoksulluk ve yoksullukla mücadelede kullanılan yoksul yardımlarının, kişilerin kendilerini dışlanmış olarak hissetmelerinde ne kadar belirleyici olduğunu irdelemektir. Bu nedenle çalışmanın hemen başında yoksulluk kavramı üzerinde kısaca durulduktan sonra; yoksulluğun neden olduğu, yoksul yardımlarının mevcut yapısının da destekleyip genişlettiği sosyal dışlanma kavramı üzerinde durulmuş, ardından yoksulluk, sosyal dışlanma ikilemine yer verilmiştir. Sonrasında yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanma konusu ele alınarak, yoksul yardımlarına yoksulluk ve sosyal dışlanma ekseninde farklı bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Yoksul Yardımları, Sosyal Dışlanma

Abstract

The aim of this study is to determine to what extent the poor relief used in poverty and struggle against poverty which is an important reason though not the basic reason of the social problems, is determinative on the people's feeling themselves excluded. In this context, following the brief the explanation of poverty, both the social exclusion stemming from poverty and the available structure of poor relief were investigated, and finally the social exclusion dilemma was addressed. This is followed by a discussion on poverty control and social exclusion which aims to develop an alternative perspective to relieve poor from the viewpoint of poverty and social exclusion.

Keywords: Poverty, Poverty Control, Poor Relief, Social Exclusion

Giriş

Türkiye'de "Yoksulluk Halleri" "Nöbetleşe Yoksulluk(ta)" mekânsal hareketliliğin son dalgası olarak nöbet tutmaya başlayan ama aradığını bulamayan, buna karşılık çaresizliğin bir sonucu olarak yoksulluk kültürü içine girmiş mekânsal ayrışmalar ve sosyokültürel (bireysel) bilinç farklılıkları ile dışlanmış müebbet yoksulluktur. Türkiye'de uygulanan sosyal yardım programlarının sosyal hakların dışında gönüllülük ve hayırseverlik şeklinde olması başka bir deyişle, "yoksullukla mücadelenin, sosyal hak anlayışını dışlayacak bir biçimde piyasayla hayırsever arasına sıkışıp kalması..." (Buğra, 2008: 275) yardımların geçici ve bu geçiciliklerin aynı bireyler üzerinde tekrar etmesi ile süreklilik gösteren bir anlayış üzerinde süregelenleşmesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'de uygulanan sosyal yardımların bireyler arasındaki eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklere bağlı olarak dışlanmaları arttırmıştır. Yoksullar sosyal ilişkiler ağının dışına itilerek dışlanmakta, mevcut koşulları değiştirebilecek yeterliliklerden kısmen veya tamamen yoksun kalmaktadır. Dolayısıyla yoksullukla mücadele aracı olan yoksul yardımları, aile ve iş planlamalarında, kurumlarla olan ilişkilerde ve bunlar etrafında şekillenen davranış kalıplarında önemli roller oynamaktadır.

Bu çalışma ile yoksulluğun neden olduğu ve modern dünyanın en büyük sorunlarından olan sosyal dışlanma, yoksul yardımlarının mevcut yapısı bakımından ele alınmış ve irdelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede yoksul yardımlarının çok çeşitli ve dağınık bir görünüm sergilediği, bu çok çeşitli ve dağınık düzende,

¹ Bu çalışmada "Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma: Sivas Merkez İlçe Örneği" başlıklı doktora tezinden faydalanılmıştır.

² Yazışma Adresi: Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Sivas, Türkiye. E-Posta: erkul@cumhuriyet.edu.tr

³ Yazışma Adresi: Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Ordu, Türkiye. E-Posta: e_mehmetkoca@hotmail.com

yoksulların ihtiyaç duyduğu yardımların belirlenip sunulmasının birçok zorluğu beraberinde getirdiği görülmektedir. Ayrıca yoksullukla mücadele aracı olan bu yardımların sunuluş şeklinin de bazı sorunlara yol açtığı söylenebilir. Haliyle bu sorunların başında sosyal dışlanma gelmektedir. Çünkü yoksul yardımlarının dağıtımında muhtaçlık tespitine yönelik alanın muğlak oluşu, hanenin sosyo-ekonomik yapısı ve bu yapıyı belirlemeye yönelik incelemeler yoksulları sosyal dışlanmaya maruz bırakabilmektedir. Bununla beraber inceleme esnasında yardım kuruluşlarında çalışan görevlilerle muhtaçlar arasında kurulan iletişim, yardım kuruluşlarından nakdi yardımlara oranla ağırlıklı olarak gıda, giyecek, ilaç, ev eşyası, kırtasiye malzemesi, ekmek, odun ve kömür gibi aynı nitelikli yardımların dağıtılması da sosyal dışlanmayla sonuçlanabilmektedir. Yine yoksullarında diğer bireyler gibi sosyo-kültürel ihtiyaçlarının olduğu, yoksullukla mücadele edilirken bu ihtiyaçların göz ardı edildiği yapılan nakdi yardımların bu anlamda yetersiz kaldığı da sosyal dışlanma açısından irdelenen diğer konular arasındadır.

Yoksulluk Kavramı

Mevcut literatür incelendiğinde, yoksulluk kavramına yönelik herkesin mutabık kaldığı tek ve objektif bir tanım yoktur. Yoksulluk ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye hatta bir bölgeyi oluşturan iki farklı alanda değişiklik göstermektedir. Zira ülke, bölge ve alanlara yönelik zamana bağlı geçişkenler de söz konusudur. Yoksulluğun bu geçişken ve geçişken yapısı bu olgunun bir durum değil, bir süreç olarak algılanmasına, herkesin bu sosyal probleme farklı anlamlar yükleyip, kriterler geliştirmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, yoksulları bir sınıfta toplamak, yoksulluğu da bir yönüyle ele alıp açıklamak olanaklı değildir. Çünkü yoksulluğun nedenleri ve sonuçları farklı sosyo-kültürel durumlara, ülke, bölge ve alanlara göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca konunun sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, psikoloji ve antropoloji gibi farklı disiplinler tarafından ele alınıp incelenmesi, kavrama yönelik tanımlamaların farklılık göstermesine neden olan diğer bir etkidir.

Yine de yoksulluk kavramına yönelik en yaygın tanımlamanın gelir ve tüketim harcamaları temel alınarak yapıldığı görülmektedir. Örneğin yoksulluk üzerine modern anlamda ilk sistemli çalışmaları yapan ve yoksulluğa yönelik her toplum için geçerli olacak pragmatik bir tanımlamada bulunan Rowntree (Akt., Spicker, Leguizamón ve Gordon, 2006: 185)'e göre, "toplam kazancı sadece fiziksel etkinliğinin devamı için minimum gereklilikleri karşılamada yetersiz olan bir aile yoksul olarak sayılır". Ona göre yoksullar hayatta kalmak için gerekli temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlardır. Benzer şekilde Drewnowski (1977: 189) de yoksulluğu, "asgari yaşam standartlarının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilmemesi durumu..." olarak tanımlar. O'Boyle (1999: 282)'e göre ise yoksulluk, insanın fiziksel ihtiyaçlarının karşılanamamasıdır. Yani, yoksulluk, kişilerin ve ailelerin yaşamlarını geçindirmek ve sürdürmek için ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerden yoksun olmaları, bu mal ve hizmetleri satın alabilecek yeterli gelirin olmamasıdır.

Bu tanımlamalara karşın Townsend'da sadece geliri ve tüketimi temel almayarak aile, birey ve grupların toplumun bir üyesi olarak kabulünün zorluğuna vurgu yapar ve yoksulluk olgusuna yönelik sınırları belirler. Ona göre, "toplum içindeki aileler, bireyler ve gruplar, beslenme imkânlarında, yaşadıkları toplumun alışılmış aktivite ve davranışlarına katılmada ya da en azından toplumun üyesi olarak kabul edilmede kaynaklarındaki yetersizlikler nedeniyle zorluk yaşadıklarında yoksulluk içinde olarak kabul edilirler" (Townsend, 1979: 31). Bununla birlikte yoksulluğu insanların yetenekleri ve işlevleriyle ilişkili olduğunu savunan görüşler de vardır. Örneğin Sen (1992: 109)'e göre yoksulluk, kabul edilebilir bir hayat düzeyine erişebilmek için gerekli temel yapabilirliklerden yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır.

Gül ve Sallan Gül (2008: 59)'de yoksulluğun sosyal yönüne vurgu yaparak, yoksulluk; "insanların kabul edilebilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani, en temel öge olan fırsat ve olanaklardan yoksun olmalarıdır" demektedir.

Özetle yoksul, topluma entegre olma konusunda yeterli maddi koşullara ve yapabilirliklere sahip olamayan, sosyal bütünlük ve eşit fırsatlar sağlama hedefiyle tasarlanmış programlar tarafından yeterince korunamayan, rasyonel seçim yapamayan, ayrımcılığa maruz kalan ve damgalanan kişiler olarak tanımlanırken; yoksulluk ise, yaşamın sürdürülmesi amacıyla fiziksel olarak hayata tutunmak için sadece maddi yetersizliklerin değil, aynı zamanda yaşamın sosyal yönünün de olduğu ve bu sosyal yönünde hesaba katılması gerektiği, ancak katılmadığı bir olgu olarak tanımlanabilir.

Görüldüğü üzere, her düşün insanı yoksulluğa farklı şekilde yaklaşmakta ve bu toplumsal soruna yönelik tanım geliştirmektedir. Bu tanımlar ele alınıp alt alta konulduğunda mutlak ve göreceli olmak üzere iki temel yoksulluk türü ile karşılaşmaktadır. Ancak daha sonra dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve politik gelişmeler sonucunda bu iki temel yoksulluk türüne özne ve insani yoksulluk gibi türler de eklenmiştir. Bu yoksulluk türlerine tek tek değinmek ve bu yoksulluk türlerini açıklamak bu çalışmanın kapsamı içinde olmadığından dolayı, çalışmanın bundan sonraki kısmında yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak gösterilen sosyal dışlanma ele alınacaktır.

Sosyal Dışlanma Sorunu

Kentlere özgü bir problem olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramını (Power, 2000: 1), Avrupa'da sosyal politika alanında ilk kullanan, 1960'lı yıllarda Fransa olmuştur. Bu dönemde sosyal politika alanında faaliyet gösteren politikacılar, bürokratlar, aktivistler, akademisyenler ve gazeteciler yoksullardan üstü kapalı olarak dışlanmış olarak söz etmiş, fakat kavram ekonomik krizlere kadar, çok fazla yayılma olanağı bulamamıştır (Silver, 1994: 532). İlerleyen yıllarda Fransa'da, standart sosyal kazanımlar sisteminin geç tamamlanması ve savaş sonrası ekonomik büyümenin 1970'li yıllarda yavaşlamasıyla birlikte, dışlanmada sosyal bir sorun⁴ olarak tanımlanmıştır (Sapancalı, 2005a). O dönemde, Fransa nüfusunun onda birinin çeşitli biçimlerde dışlanmış olduğu ileri sürülmüş ve bu kişiler; intihar eğilimli insanlar, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, fiziksel ve zihinsel engelliler, suçlular, çok yaşlılar, tek ebeveynli aileler, marjinal kişiler, sorunu çok olan hane halkları, sosyal kişiler ve diğer sosyal uyumsuz kişiler olarak sıralanmıştır (Sen, 2000: 1; Silver, 1994: 532; Haan, 2011: 7).

Dışlanmanın toplumda sosyal bir sorun olarak görülmeye başlaması ve hangi kişi ve grupların dışlanmış olduğunun belirlenmesinin ardından, aynı yıllarda Fransa'da, bu sosyal soruna yönelik mücadele konusunda çeşitli politikaların geliştirildiği açık bir şekilde gözlemlenmiştir. O yıllarda tartışmaların odak noktası, tüketim toplumunda ücretli olmanın yabancılaştırıcı niteliği üzerineydi ve sosyal koruma sisteminin güçlendirilmesi, dışlanmayla mücadele konusunda kendisine önemli bir alan bulmuştu (Schwartzman, 2004: 9).

1970'li yılların sonlarına doğru sosyal dışlanma Fransızlar tarafından, öznel ve nesnel dışlanma olarak ikiye ayrılmıştı. Öznel dışlanma, marjinal sınıfları ve göçmenleri içerip, sınıfsal mücadelelerin politik söylemlerini ve kentsel, toplumsal, kitlesel ayaklanma savaşımını da içerecek biçimde kullanılırken nesnel dışlanma ise; bireyin, kendi iradesi dışında meydana gelen nedenlerden dolayı, toplumsal sistemin dışında kalması olarak kullanılmıştır (Silver, 1994: 532; Şahin, 2009: 18). Böylece, daha önce kişisel nedenlere bağlı olarak ele alınan sosyal dışlanma kavramının kapsamı genişletilerek yapısal olarak da ele alınmaya başlanmıştır.

Fransa'da pek çok kitlenin toplumdan dışlanmış olduğunu gösteren kişi ve gruplara, işsizlerin ve yoksulların eklenmesi 1980'li yıllarda gerçekleşmiş, sosyal dışlanma kavramı eşitsizlik ve yoksulluk olgularıyla açıklanmaya çalışılmıştır (Çakır, 2002: 84). Özellikle, söz konusu yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve yeniden yapılanma süreciyle, sosyal refah devletinin krize girmesi, bu yıllarda dışlanmaya verilen önemi daha da arttırmış; dışlanma, değişik tipteki sosyal dezavantajlardan söz edilirken de kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin; aile yaşamındaki köklü değişimler, geçekondulaşma, artan işsizlik gibi ortaya çıkan yeni sosyal sorunlar dışlanmayla ilişkilendirilmiştir. Geleneksel refah uygulamalarının bu sorunlarla mücadelede yetersiz kalması, sosyal politika alanında böyle bir gerekliliği doğurmuş (Silver, 1994: 532; Sapancalı, 2005a: 14; Gökbayrak, 2005) ve yoksullukla mücadele, yerini yavaş yavaş sosyal dışlanmayla mücadeleye bırakmıştır (Peace, 2001: 19).

Diğer bir deyişle, kapitalist üretim sürecinin yeniden yapılanma aşamasına geldiği bu yıllar, sosyal problemlerinde su yüzüne çıktığı yıllar olmuştur. Literatür, bu noktada; sosyal eşitsizliklerin sadece yoksullukla açıklanamayacağı, ortada çok boyutlu bir yoksulluk süreci olduğu ve yeni bir kavramsallaştırmaya gidilmesi gerektiği konusunda birleşmiştir (Tartanoğlu, 2010: 2). Yeni liberal politikalar ve küreselleşme süreciyle eşitsizlik, güvencesizlik, adaletsizlik, ayrımcılık, bağımlılık gibi sosyal dışlanmayla ilişkili sorunlar daha da belirginleşmiştir. Yeni liberal politikaların neden olduğu yeni sosyal krizler, artan işsizlik ve uzun süreli işsizlikle birlikte, devletin sosyal koruma politikalarını azaltması geniş toplum kesimlerinin sosyal dışlanma olgusu ile karşılaşması ile sonuçlanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren tüm dünyada, özellikle Avrupa'da, kullanılabilir bir kavram haline gelmesi bu nedenledir. İşsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar, bireylerin toplumsal yaşamla bütünleşmesini engelleyen süreçlerdir ve toplumların özelliklerine göre çeşitli oranlarda sosyal dışlanmaya yol açmaktadır (Erdoğan, 2004; Şahin, 2009: 19).

Fransa'da politika olarak kendine uygulama alanı bulan sosyal dışlanma, daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde de kabul görmüş ve hızla yaygınlaşmıştır. Sapancalı'ya göre, özellikle refah devletinin gerilemesi, uluslararası göç ve işsizlik oranlarındaki artış dışlanma sorununa yönelik ilgiyi arttıran faktörler olarak sıralanmaktadır (Sapancalı, 2005a: 15-17). Bu nedenle 1988 yılında Avrupa Komisyonu, yeni tür yoksulluk, marjinalleşme ve sosyal dışlanmayla ilgili bir belge yayınladıktan hemen sonra, 1989 yılında Avrupa Bakanlar Komisyonu tarafından sosyal dışlanma terimi onaylanmış ve "sosyal dışlanmayla mücadele" benimsenmiştir (Costa, 1977: 60). Ardından 1990 yılında sosyal dışlanmanın sosyal ve siyasal düzen sorunlarına yol açacağı düşüncesi ile Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından, '*Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi*' kurulmuş ve birçok raporlar hazırlanmaya başlanmıştır. Ayrıca, büyük bölgesel eşitsizliklerin yıkıcı potansiyeli, AB'nin sosyal dışlanmayı bölgesel boyutta ele almasına neden olmuş; yoksullukla mücadele konusunda merkezi konumda olan yoksulluk kavramının yerini, doksanlı yılların ortasından itibaren sosyal dışlanma kavramı almaya başlamıştır. Sosyal dışlanma AB'de, sosyal ve

⁴ Chirac Hükümeti döneminde Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapmış olan Rene Lenoir 1974 yılında yayınlamış olduğu "Les Exclus: un Francais sur Dix" kitabında sosyal dışlanma terimini sosyal bir sorun olarak ilk kullanan kişi olmuştur.

kültürel dışlanmaya vurgu yapan Fransız unsurlar ile gelir eşitsizliği ve maddi dışlanmaya odaklanmış olan Anglo-saxon geleneğinin birleştirilmesiyle, yeniden kuramsallaştırılmıştır (Sapançalı, 2005a: 15-17).

Avrupa'da bu yönde gelişme gösteren sosyal dışlanma kavramı, Birleşik Devletler'de daha farklı bir kullanım ile uluslararası literatürde yerini almıştır. Avrupa ile hemen hemen aynı kişi ve gurupları temsil eden dışlanmışlar, burada sınıftaltı (underclass) kavramı ile ifade edilmiştir.

Sınıftaltı kavramı, büyük kentlerin merkezinde yoğunlaşan, istihdam olanaklarının yetersiz kalması ile işgücüne sürekli dâhil olamayan ve çalışma konusunda isteksiz davranan insanları temsil etmektedir. Formel ekonomik sistemin dışında kalma ve buna bağlı olarak sapkın davranış bozuklukları gösterme ve sosyal açıdan kendilerini yalnız hissetme, bu birey ve gruba ait özelliklerdir (Şenses, 2013: 90-91). Diğer bir deyişle, bireylerin ekonomik sistemin dışında kalması sonucu; ortaya çıkan aksamalar, sosyal açıdan kenara itilme gibi diğer yoksul gruplardan farklı özellikleri olan ve davranış biçimleri sergileyen bireyler, sınıftaltı oluşturmaktadır. Kapitalist düzenle bütünleşmeyi başaramamış, yeni kent yoksulları bu sınıftaltıdır. Sınıftaltı sadece ekonomik değil, psikolojik ve sosyal patolojik olarak nitelendirilenlerde vardır. ABD gibi gelişmiş ülkelerde ekonomik dışlanma ile karşılaşanlar, buna bağlı olarak siyasi, sosyal ve kültürel alanlardan da kopmaktadır. Bu grubun artık sınıf dahi olmayan sınıftaltı ortaya çıkardığı söylenebilir (Şahin, 2009: 22).

Sonuç olarak dışlanma, "belirli toplum kesimlerinin sermaye birikim sürecinin dışında kalması, ekonomik büyümeden adil ölçüde yararlanamaması üzerinde odaklanan ve daha çok kıta Avrupa'sında (özellikle Fransa) önem kazanan bir yaklaşımdır" (Şenses, 2013: 90). Ayrıca, kavrama özgü nitelikler sadece Avrupa ile sınırlı kalmamış, diğer kıta ülkelerinde de gelişme olanağı bulmuştur.

Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, sosyal dışlanmanın yoksullukla eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Hindistan'da sosyal dışlanma; içilebilir su, temizlik, konut, eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık gibi bazı temel haklardan dışlanma olarak algılanmaktadır. Aynı durum Afrika içinde geçerlidir. Belirli uygulamalar dışlanmayla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Bölgede yaşanan dışlanma türü en çok kırsal alanlarda yaşanan mülkiyetten dışlanmadır. Burada, kırsal bölgelerden yapılan yoğun göçler, kentsel yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle enformel ekonomi dışındaki alanlarda istihdamın daralması da önemli bir dışlanma nedenidir (Sapançalı, 2005a: 21; Saith, 2001: 8).

Arap ülkelerinde ise, sosyal dışlanma marjinalite olarak nitelendirilmekte ve kalkınma ile beraber değerlendirilmektedir. Bu ülkelerde dışlanma bireylerin kendine özgü kusur ve engelleri olarak görülmektedir. Örneğin okuma-yazma bilmeyenlerin büyük bir bölümü işgücü piyasasının dışında kalmakta, okuma-yazma ile dışlanma arasında bağlantı kurulabilmektedir. Benzer şekilde cinsiyet ayrımcılığından dolayı, kadınların çoğu sosyal yapıdan ve çalışma hayatından dışlanmış durumdadır. Ayrıca okulların tüm öğrencilere hizmet verecek kapasiteye sahip olmadığı gibi birçok ailede, çocuğunu okula göndermekte isteksizdir (Sapançalı, 2005a: 21).

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye'yi dışlanma konusunda diğer ülkelerden farklı yerde tutmak gerekir. Her ne kadar Türkiye'de sosyal dışlanma terimi ile yeni tanışılmış olmasına karşın, AB'ye adaylığı bulunduğu için sosyal dışlanma ile mücadele konusunda politikalar geliştirmeye başladığı söylenebilir. Türkiye'de sosyal dışlanma konusunda yapılan mücadeleler AB fonları ve ulusal kaynaklar ile sağlanmaktadır.

Sapançalı'ya (2005a: 29-30) göre, günümüzde sosyal dışlanma kavramı; eşitsizlik, işsizlik, yoksunluk ve yoksulluk gibi olgularla beraber açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu dışlanma biçimleri insanların toplumsal yaşamla bütünleşmesini engelleyen ve hemen her toplumda karşılaşılan olgulardır. Fakat bu olgulara dayalı olarak işsiz, yoksul ve eşitsizliğe maruz kalmış bireylerin, her toplum ve her dönemde dışlanmış olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü gelişmiş bir toplumdaki işsiz bir bireyin karşılaştığı sorunlar ile gelişmekte olan bir ülkedeki işsizlerin yaşadığı sorunlar ve yoksulluk düzeyi farklı olabileceği gibi, yoksullukta ülkeden ülkeye farklı biçimlerde algılanabilmektedir. Bu nedenle, sosyal dışlanma sorunu her toplumda ve ülkede görülmesine rağmen, her toplumda ve ülkede farklı anlam ve şekillerde tanımlanabilir ve algılanabilir. Diğer bir ifadeyle, endüstrileşmiş ülkelerle, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler sosyal dışlanmayı farklı boyutta ve şiddette yaşarlar. Örneğin endüstrileşmiş ülkelerde sorun; dışarıdan göç, uzun süreli işsizlik ve kazanılmış hakların kaybedilmesi şeklinde ortaya çıkarken, buna karşılık dışlanmışlık, gelişmekte olan ülkelerde bu sayılanlardan çok daha çeşitli ve fazladır. Ancak, dünyanın her yerinde kabul edilebilir bir sosyal dışlanma, yoksulluklar nedeniyle bireylerin, çeşitli ihtiyaçlarını karşılayamamalarıdır.

Sonuç olarak uzun süreli işsizliğin artması, esnek işgücüne katılım biçimlerinin yaygınlaşması, sosyal hizmet ve korumanın daraltılması/azaltılması, dünya genelinde göreceli yoksulluğun artması ve demokratik katılımın zayıflaması ile bağlantılı çok yönlü dinamik bir süreç olarak beliren sosyal dışlanma, küresel bir olgu olmakla birlikte, sosyal politika alanına Avrupalı bir kavram olarak girmiştir (Erdoğan, 2004). "Avrupa'da sosyal dışlanma kavramının sosyal politika alanında ilk kullanansa, Fransa olmuştur. Kavram, Birleşik Devletler'de sınıftaltı ile özdeşleştirilirken; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise, marjinalleşme ile kendine karşılık bulmuştur" (Koca, 2015: 504).

Yoksulluk, Sosyal Dışlanma İkilemi

Günümüz literatüründe yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının sürekli bir arada kullanıldığı, hatta bazen bir biri yerine geçebilen ve aynı anlamlara gelebilen kavramlar gibi sunulduğu görülmektedir. Şahin (2010: 74)'e göre, sosyal dışlanma kavramının yoksulluk ve marjinalleşme kavramları ile aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tam olarak belirlenemediğinden, sosyal dışlanma halâ muğlak bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının aralarında kurdukları ilişkiye bakıldığında, ayırımın sadece yeni bir adlandırma ile mi ilişkili olduğu; yoksa dezavantajlara ve sosyal politikaya yeni bakış açıları mı getirdiği hususu tartışmalıdır. Buna karşılık Özedemir (2008: 74)'de "akademide ve sosyal politika merkezlerinde, sosyal dışlanma anabilim dallarının ve sosyal dışlanma merkezlerinin kurulmakta olması hem kavramın akademik üretimde kurumsallaşmasının bir ifadesi hem de AB sosyal politikasının temel kavramı haline gelmesinin bir göstergesidir" demektedir.

Yine de bu konuda (sosyal dışlanma, yoksulluk ikilemi konusunda) yapılan tartışmaların ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın aynı; diğeri ise, farklı anlamlar içerdiği yönündeki görüşlerdir. Örneğin Atkinson (1998)'a göre, sosyal dışlanma ve yoksulluk aynı şeyler olmakla birlikte, sosyal dışlanma yalnızca kavramsal vurgu niteliğindedir ve çalışmaların yönünde herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadır. Buna karşılık Estivil (2003: 2)'de, sosyal dışlanma ve yoksulluk farklı şeyleri ifade etmektedir. Ona göre, yoksullarla dışlanmışların birçok araştırmada aynı kişiler olmasına karşın, tüm yoksullara dışlanmış demek, tüm dışlanmışlara da yoksul demek doğru değildir. Bu kavramlar aynı anlamlara gelmelerinden ziyade, birbirlerini tamamlayan kavramlardır.

Benzer şekilde Haan (1999: 1)'da bu iki kavramın benzerlik ya da farklılıklarından ziyade, birbirine yakın kavramlar olduğunu ileri sürmekte, ancak Estivil'i destekler şekilde sosyal dışlanmanın, yoksulluğun tanımlanmasıyla açıklanması arasında meydana gelen boşluğun doldurulması konusunda, aracı rolü üstlendiğini ifade etmektedir.

Commins (1995: 142)'e göre ise, sosyal dışlanma yoksulluğu da içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Yoksullar dışlanmanın en yaygın biçimi olan işgücü piyasasının dışında kalmalarının yanı sıra: politik merkezlerden ve karar alma süreçlerinden, kurumsal yardım ve hizmetlere erişimden ya da aileden, toplumsal sistemlerden, sosyal güvenlik ağlarından, zor zamanlarda manevi destekten yoksun olabilirler. Sosyal dışlanma, toplumsal süreç ya da mekanizmalara; fırsatları, avantajları ve normal hakları engellenen insanların dâhil olmaması durumudur. Sosyal bir kategori olarak yoksullun, statik durumu ile ilgili dinamik süreçlerini ifade eder. Sosyal dışlanma, entegrasyonun sosyal değişim anlamına geldiği; yapısal bir olgu, bir perspektiftir. Bu entegrasyon da eylemlerin kapsamı sınırlıdır. Örneğin sosyal politika problemi çözme konusunda dışarıda kalır.

Sapancalı (2005b: 58)'da, yoksulluk ve dışlanmanın farklı anlamlar içerdiğini ve sosyal dışlanmanın, sosyal sorunların analizinde yeni bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, yoksulluk genel olarak yeterli gelir ve tüketime erişebilme yoksunluğu olarak ifade edilen statik bir durum iken; buna karşılık sosyal dışlanma, yoksulluğa göre daha dinamik, çok yönlü ve metodolojik bakımdan çoğul bir kavramdır. Bu yönüyle yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu konumundadır. Yalnızca bir yoksunluk durumu olmayan sosyal dışlanma, aynı zamanda yoksulluğa neden olan ilişkileri, davranışları ve kurumsal mekanizmaları da kapsayan bir süreçtir. Diğer bir ifadeyle sosyal dışlanma yoksulluktan ziyade, yoksulluğu ortaya çıkaran süreçlere yoğunlaşır. Buna bağlı olarak nedensel analizleri kullanır. Ayrımcılığa ve diğer dezavantajlılık durumlarına etki eden nedenleri kapsar. Çok yönlü yoksulluğa dikkat çekerek, yoksulluğun anlaşılmasına yardımcı olur. Kişilerin niçin yoksul oldukları konusu üzerinde durarak, doğrudan onların yoksullaşmasına neden olan değişik biçimler üzerine odaklanır.

Tablo 1. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Arasındaki Bazı Önemli Farklılıklar (Kenyon, Lyons ve Rafferty, 2002: 208)

Yoksulluk	Sosyal Dışlanma
Maddi Kaynaklar	Topluma Katılım
Dağıtımsal	İlişkisel
Süreçler Sonuçlar	Süreçler Sonuçlar
Ekonomik Haklar	Vatandaşlık Hakları
Aşağıdan Yukarıya	Dışarıdan İçeriye

Tek–Zeminli Boyutluluk	Çok–Yönlü Boyutluluk
Kolay Ölçülebilir	Ölçümün Zorluğu

Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere Kenyon, Lyons ve Rafferty ’de, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki bazı önemli farklılıkları yukarıdaki gibi belirlemişlerdir. Onlara göre, yoksulluğun temelinde maddi kaynaklar yer alırken; sosyal dışlanmanın temelinde ise topluma katılma durumu yer almaktadır. Yoksulluk dağıtımsal iken, sosyal dışlanma ilişkiseldir. Yoksulluk sonuç iken, sosyal dışlanma bir süreçtir. Yoksullukta ağırlıklı olarak ekonomik haklardan mahrum kalınırken, sosyal dışlanmada vatandaşlık haklarından mahrum kalınır. Yoksulluk aşağıdan yukarı şekilde ivme kazanırken, sosyal dışlanma dışarıdan içeri ivme kazanır. Ayrıca yoksullukta tek zeminli boyutluluk söz konusu iken, sosyal dışlanmada çok yönlü boyutluluk söz konusudur. Son olarak sosyal dışlanmanın ölçümü yoksulluğa oranla daha zordur.

Özetle çok boyutlu bir kavram olan sosyal dışlanma, yalnızca geliri değil; yaşam standartlarını da belirleyen birçok göstergeye sahiptir. Sosyal dışlanma dinamik bir bakış açısıyla ve bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Yoksulluk genel olarak, kişi ya da hanelerin kaynaklara yönelik yetersizlikleri anlamında bir bölüşüm sorununa karşılık gelirken, sosyal dışlanma ise daha çok gücün olmayışı, sosyal entegrasyonun sağlanamaması ve ilişkilerde sosyal katılımın yetersizliği gibi sorunlara karşılık gelir. Diğer bir deyişle sosyal dışlanma, ilişkilerde vuku bulur ve toplumun geri kalanıyla ilişki kopuşunu ifade eder. Ayrıca sosyal dışlanma mekânsal bir boyutta içermektedir. Yoksulluk yalnızca bireysel ve hanesel ekonomik kaynakların yetersizliğinden kaynaklanmayabilir. İkamet edilen alana yönelik kamusal hizmetlerin eksik ya da yetersiz kalitede sunumu da, kişi ya da haneyi toplumun dışına itebilir. Bununla birlikte dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı bir mekânda bu durumdan kurtulmak için gerek ilişkileri kurmakta imkânsızlaşmakta, gerek bireysel motivasyon, gerekse de toplumsal fırsatlar boyutunda dışlanmanın kendini sürdürme riski çoğalmaktadır (Adaman, 2010: 45; Room, 1999).

Sonuç olarak toplum, sosyal ağlar ve desteklerden oluşan ahlaki bir düzendir. Kişiler bu düzenin bir parçası olmaktan çıktıkları an, dışlanmada ortaya çıkar (Room, 1999: 167). Bu nedenle yoksulluğu dışlanmadan ayıran farklılıkların olduğu ve bu farklılıkların dikkate alınarak yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Zira Avrupa’da birçok ülke yoksullukla mücadele konusunda geleneksel uygulamaları terk edip, sosyal dışlanma ekseninde modern koruma yöntemlerini uygulamaya koymuştur. “Türkiye gibi neo-liberal politikalarla uyum içinde olmaya çalışan ve sosyal dışlanma sorununu yoğun bir biçimde yaşayan ülkelerde böyle bir gerekliliğe daha fazla ihtiyaç vardır. Bu gerekliliğin öneminin anlaşılması açısından Türkiye’de uygulanan yardım programlarının niteliğine bakmak yerinde olacaktır. Çünkü sadece son zamanlarda yaşanan yapısal dönüşümler değil, aynı zamanda bu yapısal dönüşümlerin kaynaklık ettiği yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri de bazen sosyal dışlanma şeklinde tezahür edebilmektedir” (Koca, 2015: 504). Bu çerçevede çalışmanın bundan sonraki kısmında yoksullukla mücadele ve yoksul yardımları üzerinde durduktan sonra, ardından bir yoksullukla mücadele aracı olan yoksul yardımlarının nasıl kişileri yoksulluktan daha büyük bir sorun olan sosyal dışlanmaya maruz bırakabileceği üzerinde durulacaktır.

Yoksullukla Mücadele ve Yoksul Yardımları

Yoksul yardımları sosyal güvenlik sisteminde meydana gelen açıkları kapatmaya ve tamamlamaya yönelik bir kavram olarak tanımlanır (Metin, 2011: 185). Buna karşılık yoksullukla mücadele ise, bu açıkları kapatırken ve tamamlarken izlenen yolları ifade eder. Çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin yoksullukla mücadele konusunda izlediği bu yollar üzerinde durulacaktır.

Yoksulluk 1980’li yıllara değin, köylerde kayıt dışı yaşanmaktayken, göçle birlikte kırsal kesimden kentlere taşınmıştır. Kentlerde yeterli iş imkânlarının kısa sürede sağlanamaması, yoksullukla kalıcı bir şekilde mücadeleyi öngören politika ve çözümlerden çok; yoksulluğun olumsuz etkilerini bertaraf etme ve yoksul kesimlerin gününbirlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mekanizmalara ağırlık verilmesi, yoksullukla mücadeledeki etkinliği sınırlamıştır (CDDK, 2009: 10). “Sosyal yardımların gelişimi miktar ve kapsam bakımından incelendiğinde, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde diğer ekonomik ve sosyal faktörlerin de etkisiyle yoksulluk, toplumda en önemli sorunlardan biri haline gelmiş ve bu durum yoksullukla mücadele konusunda yeni politikalar geliştirilmesini ve sosyal yardım faaliyetlerinin nitelik ve nicelik bakımından yeniden ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir” (CDDK, 2009: 10).

Bu çerçevede Türkiye’deki sosyal yardım sistemi içinde çok sayıda yardım programı mevcut olup, bu programlar farklı kurumlar tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. Sistemde genellikle farklı sosyal yardım programları, farklı kurumlar tarafından yürütülmekle birlikte; aynı türdeki bazı sosyal yardım programları

birden fazla kurum tarafından yürütülebilmektedir. Sosyal yardım programlarını yürüten kurumlar; 'Sağlık Bakanlığı', 'Milli Eğitim Bakanlığı', 'Sosyal Güvenlik Kurumu', 'Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu', 'Vakıflar Genel Müdürlüğü', Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) ve yerel yönetimlerdir. SYDGM ve buna bağlı SYDV'ler dışındaki kurumlar, sosyal yardım yapma görevini diğer görevleriyle birlikte yürütmektedir. Dolayısıyla doğrudan sosyal yardım kurumu olarak tanımlanmaları uygun olmamaktadır. Kuruluş amacı sadece sosyal yardımların uygulanmasını sağlamakla görevli olan kurumlar SYDGM ve buna bağlı SYDV'lerdir.

Bu nedenle çalışmanın bu kısmında bütün bu kurumlar tarafından yapılan yoksul yardımları üzerinde durulmayacak olup, ağırlıklı olarak Türkiye'de yoksul yardımları konusunda baş aktör olan SYDGM ve buna bağlı SYDV'lerin yapısı ve bunlar tarafından yapılan yardımlar üzerinde durulacaktır.

Modern devlet olmanın bir koşulu olarak, yoksulları korumaya yönelik ortaya çıkan kamusal yardımlar, onların korunmasını sağlamada önemli araçlardan biri olmuştur. Bu yardımların esas amacı, muhtaç durumdaki kişilere, muhtaçlık hali ortadan kalkıp, yardımlar olmadan gündelik yaşamlarını devam ettirebilecek hale gelinceye kadar, gelir güvencesi sağlamaktır (Öğülmüş, 2011: 93). Bu nedenle Türkiye'de yoksullukla mücadele konusunda ilk ciddi adımlar, 1986 yılında yürürlüğe giren, '3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Kanunu' ile atılmıştır. Bu fonun idaresi, 2004 yılının sonuna kadar Başbakanlığa bağlı bir genel sekreterlikle yürütülürken; bu tarihten sonra yine başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük olarak teşkilatlandırılmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. 2011 yılının ortalarından itibaren de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Buğra ve Keyder, 2003: 36; Kesgin, 2013: 172; Yıldırım, 2010: 12).

Başlangıçta bu fonun amacı, "fakrüzaret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne surette olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir biçimde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek" şeklinde belirlenmişken son yıllarda genel müdürlük yapısına kavuşunca, "gerek yurt çapında sürdürdüğü yardım faaliyetleri ile sosyal güvencesi olmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç vatandaşlarımıza gerekse, istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile işsiz, eğitimsiz vatandaşlarımıza ilişkin devletin sosyal sorumluluklarını yerine getirmek..." olarak belirlenmiştir (Buğra ve Keyder, 2003: 36; Kesgin, 2013: 172; Yıldırım, 2010: 12; www.sosyalyardimlar.gov.tr).

Fonun gelirleri; kanun ve karamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan fonlardan, Bakanlar Kurulu kararıyla yüzde 10'a kadar aktarılacak miktardan, bütçeye konulacak ödeneklerden, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu reklam gelirleri hâsılatından aktarılacak yüzde 15'lik miktardan, trafik para cezası hâsılatının yarısından, her nevi bağış ve yardımlardan, diğer gelirlerden ve son olarak Gelir ve Kurumlar Vergisi tahsilât toplamının yüzde 2,8'i'nden sağlanmaktadır. Buna karşılık SYDV'nin gelirleri ise, SYDTF'nden aktarılan miktardan, her nevi fitre-zekat-kurban derileri ve bağırsak yardımlarından, işletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirler ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Bu şekilde fonda toplanan kaynak, fon kurulu kararları ile ülke genelinde kurulu bulunan vakıflara aktarılmakta, bu kaynaklarla birlikte vakıfların kendi gelirleri de kullanılarak, ihtiyaç sahibi yoksul vatandaşlara aynı ve nakdi yardımlar ulaştırılmaktadır.

SYDV'nin yönetimi vakıf başkanı ve mütevelli heyeti tarafından gerçekleştirilmektedir. Vakfın ve mütevelli heyetin başkanı mahallin en büyük mülki idare amiridir. Buna göre vakıf başkanı illerde valiler, ilçelerde kaymakamlardır. Mütevelli heyeti ise, geniş toplum kesimlerini yansıtacak biçimde tasarlanmakla birlikte; daha çok kamu kesim ve kamu görevlileri ağırlıklıdır.

Oysa vakıflar kurularak sosyal yardım hizmetinin halka yakın birimlerde yürütülerek sivilleşmesi ve yerelleşmesi amaçlanmıştır. Böylece, bireyler arasında dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanabileceği ve yerel halkın kendine yapılacak yardımlarda söz sahibi olması hedeflenmiştir. Ancak vakıf mütevelli heyetlerinin bileşimi resmi görünümü silmekten uzak kalmıştır.

Çünkü 3294 sayılı Kanunun 7. Maddesi'ne göre mütevelli heyetleri, yerel yönetim temsilcilerinden, STK temsilcilerinden, kamu görevlileri ve hayırsever vatandaşlardan kuruludur. Vakıfların bulunduğu yerin mülki idare amirleri vakfın tabii başkanı olup, mütevelli heyetleri illerde; İl Sağlık Müdürü, İl Millî Eğitim Müdürü, İl Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü, İl Tarım Müdürü, İl Müftüsü, Defterdar ve Belediye Başkanı'ndan oluşmaktadır. İlçelerde ise: İlçe Tarım Müdürü, İlçe Millî Eğitim Müdürü, Sağlık Bakanlığı'nın İlçe Üst Görevlisi, İlçe Müftüsü, Mal Müdürü ve Belediye Başkanı Vakfın Mütevelli Heyetini teşkil etmektedir. Ayrıca, gerek il gerekse ilçelerde her faaliyet dönemi için; mahalle ve köy muhtarlarının kendi aralarından seçtikleri birer muhtar üye, ilde/ilçede kurulu ve 3294 Sayılı Kanunda belirtilen amaçlara uygun faaliyette bulunan STK yöneticilerinin kendi aralarında belirledikleri temsilci (ilde 2, ilçede 1 temsilci) ve hayırsever vatandaşlar arasından İl Genel Meclisi'nin seçtiği iki kişi, vakıfların mütevelli heyetinde görev almaktadır (Coşkun ve Tireli, 2008: 127-128).

Vakıflar muhtaç ve engelli vatandaşların; başta yakacak, giyecek ve yiyecek üzere eşya ve tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereç ihtiyaçlarını, maddi yardım ve

eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Vakıflardan, şehit ve gazilerin ihtiyaçları da karşılanmaya çalışılmakta, ramazan ayı ve dini bayramlarda yoksul ailelere giyecek, gıda ve nakdi yardımlar yapılmaktadır. Sosyal güvencesi olmayan vatandaşların yeşil kart uygulanması kapsamına girmeyen sağlık giderleri de karşılanmaktadır. Ayrıca vakıflardan nüfusun en yoksun kesimindeki ailelerine, 0-6 yaş grubundaki çocukların düzenli sağlık kontrollerinin yaptırılması şartı ile şartlı nakit sağlık yardımları verilmektedir. Engelli vatandaşlara yaşamları için zorunlu olan protez işitme cihazı araç-gereç vb. ihtiyaçları için yardımda bulunmaktadır. Türkiye genelinde eğitim çağındaki engelli çocukların tüm engelli gruplarını kapsayacak şekilde, ücretsiz olarak okullarına ulaştırılması hedeflenmektedir.

SYDV'ler tarafından yapılan yardımların belli başlı olanları bu şekilde sıralanırken bunların dışında belediyelerin yapmış olduğu yardımlarda bulunmaktadır. Ayrıca belediyeler yoksullukla mücadele konusunda en büyük ikinci aktör konumundadır.

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinde, sosyal yardım ve hizmetleri yapmak ya da yaptırmak belediyelerin görevleri arasında yer almaktadır. Bu kanun çerçevesinde belediyeler, gelir durumlarına göre farklı tutarlarda sosyal yardım yapmaktadır. Belediyelerin yardım verme imkânları, bütçelerinin büyüklüğü ölçüsündedir. Diğer bir ifadeyle, büyükşehir belediyeleri ve yüksek nüfusa sahip diğer belediyelerin küçük nüfusa sahip belediyelere göre, daha yüksek miktarlarda sosyal yardım yapma imkânları bulunmaktadır. Belediyelerin sosyal yardımları hangi kriterlere göre yapacakları ve ne tür sosyal yardımları yürütecekleri konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca yaptıkları sosyal yardımlarla ilgili bilgi verme yükümlülükleri de yoktur. Dolayısıyla, belediyelerin yaptıkları sosyal yardımlarla ilgili yeterli bilgi mevcut değildir (Hacımahmutoğlu, 2009: 136).

Özetle, belediyelerin yaptığı yardımları; meslek kazandırma kursları, kadın koruma evleri, bakımevi, aşevleri, gıda ve yakacak dağıtımı, giyecek yardımı bazen de nakit yardımı olarak sıralamak mümkündür (Gül, Gül ve Memişoğlu, 2007: 262).

Elbette yardım kuruluşları sadece SYDV'ler ve belediyelerle de sınırlı değildir. Bu kurumların dışına çıkıldığında da yoksullukla mücadele eden çok çeşitli kurum ve kuruluşların olduğu söylenebilir. Haliyle yardım kurumlarının ve kuruluşlarının fazla olması yardım türlerinin farklılığını da beraberinde getirmiştir. Bu fazlalık ve farklılıklarda yoksul yardımlarının çok çeşitli ve dağınık bir duruma dönüşmesine neden olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kısmında yoksullukla mücadele aracı olan bu yardımların yoksulluktan daha büyük bir sorun olan sosyal dışlanmaya nasıl yol açabileceği konusu üzerinde durulacaktır.

Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Dışlanma

Simmel, "birinin yoksul olması gerçeği, onun özgül 'yoksul' toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez...(Yoksullar) ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler..." (Coser'dan Akt. Erdoğan, 2011: 32) demektedir. Bu nedenle kimin yardım alacağı, ne alacağı, ne kadar alacağı ve nasıl alacağı önemli soru ve sorunlar olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca bu sorulara verilecek olan cevaplar yoksulluktan daha büyük bir sorun olan sosyal dışlanma açısından da önemlidir. Diğer bir ifade ile yoksulluk ve yoksullukla mücadele modern dünyanın en büyük sorunlardan olan ve "sosyal bir hastalık" olarak görülen sosyal dışlanma açısından da değerlendirilmelidir. Çünkü yoksul yardımlarının dağıtım şekli yoksulluktan daha büyük bir sorun olan sosyal dışlanmaya sebebiyet verebilir. Ayrıca yoksullukla mücadele yoksulları yoksulluktan kurtarmaz (zira böyle bir amaç taşımaz, taşıyamamalıdır da) ancak kişilerin taşımış olduğu dışlanma hissini minimuma indirebilir. Bu nedenle yoksul yardımı yapılması konusunda izlenen bazı yollar kişilerin dışlanma hissini kabartabilir.

Bu yollardan biri de sosyal yardımların sorunlu bir alanı olarak görülen muhtaçlık tespiti, diğer bir deyişle gelir tespitine veya varlık soruşturmasına yönelik farklı uygulamaların varlığıdır. Yardım kuruluşları tarafından bu uygulamalara yönelik tek ve nesnel bir ölçütün olmayışıdır (Daşlı, 2015). Dolayısıyla farklı koşullarda fakat aynı muhtaçlık düzeyinde olan kişilere yönelik yapılan yardım miktarlarında farklılıklar olabilmektedir. Bu durumda yardımların adil olup olmadığını tartışmaya açabilmektedir. Kentel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma: Sivas Merkez İlçe Örneği (Koca, 2015: 190) isimli çalışma kapsamında yapılan araştırmada katılımcılara, aldığı yardımları başkalarının aldığı yardımlarla karşılaştırması istenmiştir. Katılımcıların yüzde 70,5'i kendilerinin başkalarından daha büyük daha az yardım aldığını, yüzde 9,3'ünde daha fazla yardım aldığını belirtmiştir. Buna karşılık bizde başkaları kadar yardım alıyoruz diyenlerin oranı ise yüzde 20,3 olarak saptanmıştır. Bu bulgulardan anlaşıldığı üzere, yoksulların büyük çoğunluğu yardımların adil bir şekilde dağıtılmadığını düşünmektedir.

Çalışmanın geride kalan bölümünde, yoksul yardımlarının çok çeşitli olduğu ve dağınık bir görünüm sergilediği vurgulanmıştır. Bu çok çeşitli ve dağınık düzenekte, yoksulların ihtiyaç duyduğu yardımların belirlenip, sunulması birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Çünkü hangi yoksulun neyi ne kadar alacağı tamamen o günün kişisel performans ve inisiyatifine bağlıdır. Kişisel performans, yoksulun o gün kullanacağı dil ile doğrudan bağlantılı iken, inisiyatif de yardımı veren görevlilerin açığa duygularının yoğunluğu ile bağlantılıdır. Dolayısıyla o günün kişisel performans ve inisiyatiflerinin birbiri ile örtüşmesi, ihtiyaç sahibinin de beklentisinin karşılanması anlamına gelir. Beklentilerin karşılanması, yardımların adil bir şekilde dağıtılmasının temel göstergesidir. Aksi durumda faydalanıcı, diğer faydalanıcılarla kendini

karşılaştırmaya, verilen yardımların niteliğini ve niceliğini tartışmaya başlar. Diğer bir deyişle dışlanma hissini devreye sokar.

Yoksul yardımları sosyal dışlanma açısından düşünüldüğünde muhtaçlık tespitinin önemli bir parçası olan ve yapılacak olan yardımın nitelik ve niceliğine zemin hazırlayan hane ziyaretleri de önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Haliyle, hane; ev, konut (TDK, 1998: 940) anlamına gelirken; hanehalkı: Birbiriyle akrabalık ilişkisi olsun veya olmasın aynı meskende yaşayan kişilerin ortak bir bütçeyi veya kaynakları paylaştıkları yerler olarak tanımlanır (Bosch et al., 1993: 237). Bu nedenle yardım verilmeden önce hane ziyaretleri yapılarak incelemelerde bulunulur ve yardım talebinde bulunan kişinin yaşadığı mesken ve bu meskende birlikte yaşadığı kişiler haneye giren gelir açısından değerlendirmeye tabi tutulur.

Yapılan araştırmada katılımcılara, “hane ziyaretleri yapılırken (inceleme esnasında) gururunuzun incindiğini düşünüyor musunuz?” diye sorulmuş ve katılımcıların, yüzde 44,5’i evet yanıtını verirken; yüzde 45,5’i ise hayır yanıtını vermiştir. Buna karşılık bu konuda fikrim yok diyenlerin, diğer bir deyişle bu soruya cevap vermekten sakınanların oranı da yüzde 10,0 olarak saptanmıştır (Koca, 2015: 182).

Modern yardımlar irdelendiğinde yardım alacak kişinin belirlenmesi konusunda gelir getirici bir işin olmaması ya da yeterli düzeyde gelire sahip olunmaması ölçü alınmaktadır. Mahrem olanı meşrulaştırıcı ve gurur incitici haneye yönelik durum tespitleri yapılmamaktadır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde mutlaka yardıma muhtaç kişilerin yardım talebinde bulunması beklenir. Varlık soruşturması yapılmadan da yardım verilemez.

Yardıma başvurmak sadece onur kırıcı bir durum değil, aynı zamanda güçsüzleştirilen ve anlam koridorlarını sarsan bir durumdur (Bora, 2011: 108-109). Ayrıca, yoksul yardımlarının veriliş verilmemesine yönelik yapılan durum tespiti incelemeleri özel hayatı meşrulaştırmakta, gizli olanı açığa çıkarmaktadır. Yoksulun kendine ait bir mahremi yoktur ve yoksulluk kamusal alanı genişletmektedir. Fakat bu durum bir özgürleşme olarak yorumlanmamalıdır.

Bu çerçevede yoksulların yardım için başvuruda bulunması, sosyal inceleme görevlilerine eve davet etmesi anlamına gelir. Görevlilerin eve gelerek incelemelerde bulunması, diğer bir deyişle durum tespiti yapması, mahrem olanın dışa açılması olarak yorumlanabilir. Bora (2011: 108-109), bu duruma yoksulluğun itirafı açısından bakmakta, yapılan şeyin mahremiyetin açılması olarak değerlendirmekte ve mahrem alana ait bilginin açığa çıkarılmasını kamusal alan olarak görmektedir. Ona göre böyle bir itiraf yoksulluk anlam değiştirmiş ve alenilemiştir. Mahrem, yoksulun geri çekilebileceği son nokta ve stratejik bir mevzi haline gelen yeridir. İçerideki ağır mahremiyet koşullarını dışa nasıl ve ne kadar yansıtaacağı neleri öne çıkarıp nelerin üzerini örteceği, ne tür bir dilin içinden konuşacağı gibi kararları verirken, mahrumiyet dâhil her şeyini birer stratejik araca dönüştürür.

“Yoksulluğu, yoksulluğun nasıl yaşandığını anlamaya çalışırken öncelikle haneye bakmak, mağduriyetin boyutlarını anlamamızı kolaylaştırırken aynı zamanda insanları birlikte ve ayrı ayrı mağduru oldukları koşullarla başa çıkmak için çeşitli yollar üreten, güç koşulları kendi lehlerini değiştirmeye, hiç olmazsa hafifletmeye çalışan toplumsal özneler olarak görebilmemizi de sağlar” (Bora, 2011: 99). Ancak Bauman (1999: 74)’a göre, “varlık soruşturmasının genel sonucu bütünlükten ziyade bölünme; içme yerine dışlanmadır”. Çünkü toplumun belli bir kesimini hedef alan gelir tespitine dayalı yoksul yardımları bazı kişilerin etiketlenip, damgalanmasına neden olmaktadır.

Özetle, yoksulların yardım alabilmeleri için yardım kuruluşlarına başvuruda bulunmaları, gelir testi yaptırıp, varlık soruşturmasına tabi olmaları gerekmektedir. İnceleme görevlileri haneyi ziyaret ettiğinde ya da yardım eve geldiğinde, yoksulun utanma duygularını devreye soktuğu ve çekimser davranışlar içine girdiği söylenebilir. Yoksullar, benzer duygu ve davranışları sadece yardım aldıklarında değil, aynı zamanda yardım başvurusu esnasında da göstermektedir.

Bunların dışında gerek yardım talebinde bulunulduğu esnada gerekse hane ziyaretleri sırasında kurulan ilişkilerde sosyal dışlanma şeklinde tezahür edebilmektedir. Özellikle DDK (2009: 29)’nın ‘Araştırma ve İnceleme Raporu’nda da belirtildiği üzere, “sosyal yardım mekanizmalarının işleyişinde en önemli sorunlardan birisi de yardım talep eden yoksul kimselere yönelik olumsuz ve ön yargılı bakış açısı ve bundan kaynaklanan çeşitli olumsuz davranışlardır. Yardım için yetkili mercilere başvuru yapılmasıyla başlayan ve bürokratik aşamaların tamamlanması, yardım kararının alınması ve yardımın fiilen yapılmasıyla sonuçlanan süreçte birçok aşamada yardım talep eden vatandaşların horlandığı, küçümsendiği ve sonuçta onur kırıcı ve incitici davranışlar sergilenebildiği kamuoyuna yansıyan bilgilerden anlaşılmaktadır”.

Yardım almak, alınan bu yardımlarla gereksinimleri karşılamak, insan hakkıdır. Yardım veren kuruluşların, özellikle de devlet organlarının, bu anlayışla verilen hizmetleri insanların yararına sunması beklenmektedir. Ancak Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu (2009)’nda da açık bir şekilde belirtildiği üzere, yardımlaşma hizmetlerini gerçekleştirmekle yükümlü görevlilerin asık suratlı ve sinirli hallerde oldukları vurgulanmıştır. Diğer bir deyişle, görevliler muhtaçlara yönelik ön yargı ve peşin hükümler taşımaktadırlar. Dolayısıyla yapılan yardımların “hak” bilinci ile değil, “görev/destek” bilinci ile yapıldığı söylenebilir. Zira hak temelli yapılan yardımlarda peşin hükümler ve ön yargılar yer almaz. Bu

nedenle Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma: Sivas Merkez İlçe Örneği (Koca, 2015: 189) isimli çalışmada katılımcılara alınan yardımların, bu yardımı kendilerine ulaştıranlar açısından nasıl görüldüğü sorulmuş ve katılımcıların yüzde 59,5'i görev/destek olarak, yüzde 40,5'i ise hak olarak görüldüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde bir başka araştırma sorusunda katılımcılara, kendilerinin almış oldukları yardımları nasıl gördükleri sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 31,8'i görev/destek olarak, yüzde 68,2'si de hak olarak gördüklerini söylemişlerdir. Bu bulgulara bakıldığında, yardım alanın gözüyle, yardımı verenler ile alanlar arasında yardımlara yüklenen anlamlar bakımından farklılıklar vardır. Yardım almak muhtaç durumda olan her yurttaşın hakkıdır. Yardımların hak olarak görülmemesi, yardım alanları dışlanma durumları ile karşı karşıya getirebilmektedir.

Kendisinin ve aile üyelerinin ihtiyaçlarını sağlayabilmek için gerekli olan maddi yeterliliğe sahip olmayan yoksullar bunun sıkıntısını fazlasıyla üzerlerinde hissederler. Özellikle bu sıkıntılar gündelik hayatın zorlukları ve gelecek kaygısıyla birleştiğinde yoksullar üzerinde ruhsal çöküntüye neden olabilmektedir. Aksan (2009: 90)'ın yoksullar üzerinde yapmış olduğu çalışmada bu durum açık bir şekilde görülebilmektedir. Söz konusu çalışmada yoksulların ruhsal durumu sorulmuş ve katılımcıların yüzde 34,2'si ruhsal açıdan gayet iyi olduğunu, yüzde 35,7'si ise kendisini gergin hissettiğini belirtmiştir. Kendisini bunalımda, depresyonda hissedenlerin oranı ise yüzde 22,1 olarak dağılım göstermiştir. Buna karşılık ciddi ruhsal rahatsızlığım var ve tedavi görüyorum diyenlerin oranı ise yüzde 3,9 olarak saptanmıştır. Bu bulgulardan da anlaşılacağı üzere yoksulların büyük bir çoğunluğu ruhsal erozyona uğramış durumdadır. Bu nedenle yoksullarla kurulan ilişki yüksek hassasiyeti gerekli kıldığı gibi belli alanda eğitim almış uzmanların desteğini de zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye'de son yıllara kadar inceleme görevlilerinin yetkinliği ve eğitim seviyesinin hangi düzeyde olduğunun önemi yoktu. İnceleme yapmak isteyen kişinin bu konudaki yetkinliği çok fazla dikkate alınmazdı. 2012 yılında yardımlara yönelik kurumların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplanmasıyla SYDV'da inceleme görevlilerine yönelik en az yüksek okul bitirme şartı getirilmiştir. ASAGM'nin yardım alan yoksullar üzerinde yapmış olduğu çalışmaya bakıldığında, azda olsa inceleme görevlilerine yönelik olumsuz tutumun var oluşu Bakanlık'ın bu konuda ne kadar doğru adım attığının göstergesidir.

ASAGM (2010: 106) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların yüzde 71,5'i yardım yapan görevlilerin kendilerine iyi davrandığını, yüzde 21,3'ü normal davrandığını ve yüzde 7,2 ise kötü davrandığını söylemiştir. Kötü davrandıklarını söyleyenlerin büyük kısmı görevlilerin kendilerini azarladıklarını, ters ve kaba davrandıklarını, yeterince ilgilenmediklerini, zorluk çıkardıklarını belirtmiştir. Bu bulgulardan da anlaşılacağı üzere yardım konusunda çalışan görevlilerin sosyolog, sosyal çalışmacı ve sosyal psikolog olmaları gerektiği yönünde kanaat uyandırmıştır.

Yardım kuruluşlarının çok olmasına bağlı olarak, yoksulların aldıkları yardım türleri de farklılık göstermektedir. Bu yardım türleri arasında olan ve aynı nitelik taşıyan yardımlar ağırlıklı olarak; gıda, giyecek, ilaç, ev eşyası, kırtasiye, temizlik, ekmek, mutfak için doğalgaz, ısınmak için doğalgaz, odun, kömür şeklindedir.

Araştırmada araştırmaya katılanlara nakdi, aynı ve her iki yardım türünün ikisini birden alıp almadıkları sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 12,5'i nakit/maddi yardımları aldığını belirtirken, yüzde 25,0'ı aynı yardımları aldığını belirtmiştir. Buna karşılık iki yardım türünden de aldığını belirtenlerin oranı ise yüzde 37,5 olarak saptanmıştır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu aynı yardım almaktadır. Geçim sıkıntısı çeken ve muhtaç durumda olanlara aynı yardım verilmesi, "biz senin neye ihtiyacın olduğunu senden daha iyi biliyoruz", "sen parayı harcamayı bilmezsin. Biz senin yerine harcarız" anlamı taşımaktadır. Bu durum aynı zamanda veren ile alan arasındaki güvensizliği de göstermektedir (Koca, 2015: 180).

Yoksullara aynı yardım verilmesinin doğurduğu diğer bir sakınca da, bireyin tercih yapma hakkının elinden alınmasına yol açmasıdır. Neyi, ne kadar ve ne şekilde alacağına kendisinin değil başkalarının karar vermesi, bireyin rasyonel seçimde bulunmasının önüne geçmektedir. Dolayısıyla yoksullara aynı yardım verilmesi, aynı zamanda özgürlüklerin sınırlandırılması olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca yapılan bu aynı yardımların çevredekiler tarafından görülme olasılığının çok yüksek olduğu aşikârdır ve kişilerin dışlanmasına yol açabilmektedir.

İslam kültüründe, "sağ elin verdiğini sol el görmemeli!" diye yerleşik ve üzerinde hassasiyet gösterilmesini gerektiren bir gelenek vardır. Yoksul yardımlarına yönelik izlenen hükümet politikalarına bakıldığında, yardımların ayan-beyan yapıldığını söylemek mümkündür. Bunun en önemli göstergesi, geçmiş yıllarda bazı devlet görevlilerinin kömür kamyonlarına çıkarak, kameralar eşliğinde ve mahalle sakinlerinin önünde, yardım dağıtmasıdır. Resmî ve üzerinde vakıf veya derneklerin isimlerinin yazılı olduğu araçlarla yardımların yapılmasıdır.

Yardımların üçüncü şahıslara açık olarak yapılması, yardım alan açısından küçümseyici ve onur kırıcı olabileceği gibi; sosyal dışlanma açısından değerlendirildiğinde, damgalayıcı ve etiketleyici bir duruma dönüşebilmektedir.

Yoksulun, çevresindekiler tarafından yardım aldığı biliniyor olması, sosyal ilişkilerinde hasara yol açabileceği gibi, siyasi tercihte bulunmasını da güdüleyebilmektedir. Dolayısı ile sosyal ilişkileri zedelenen ve siyasi anlamda tercihte bulunması güdülenen birey, dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu nedenle Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma: Sivas Merkez İlçe Örneği (Koca, 2015: 185) isimli çalışma kapsamında katılımcılara yardım aldığını çevresindekilerin bilip bilmediği sorulmuş ve katılımcıların yüzde 71,5'i evet, yüzde 12,5'i de hayır cevabını vermiştir. Bu konuda fikrim yok diyenlerin oranı ise yüzde 16,0 olarak saptanmıştır.

Araştırma bulgularına bakıldığında, evet diyenlerin oranı toplam sonuç içinde büyük bir orana sahip olsa da, yapılan saha araştırması esnasında, bazı kurumların yardım dağıtırken, hane ziyaretlerini akşam saatlerinde yapması, gerek gıda, gerekse de giyim yardımlarını ilin bilinen mağaza ya da marketlerinin poşetleri ile vermesi gibi güzel örnekler de rastlanılmıştır.

Her ne kadar yoksulluğun en önemli göstergelerinden biri temel gereksinimlerin yeteri kadar karşılanamamasıysa, sosyal dışlanmanın da temel göstergelerinden biri sosyal aktivitelere yeteri kadar katılamama durumudur. Biri bedensel doyumun önemini referans alırken, diğeri bedensel doyumun yanı sıra ruhsal doyumunu da referans alır. Diğeri bir deyişle, yoksulluk daha çok maddi olanla ilişki kurarken, dışlanma ise maddi olanla ek manevi olanla da ilişki kurar.

Aynı araştırmada manevi olanın ilişki durumunu görmek için, yardım alan yoksullara, son bir ayda yapmış olduğu sosyal aktivitelerin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 5,3'ü sinemaya, konsere, yüzde 4,3'ü bir restorana, kafeye, yüzde 3,1'i konferansa, seminere ve panele gittiğini, yüzde 3,5'i de tarihi yerleri gezdiğini belirtmiştir. Buna karşılık hiçbir etkinlikte bulunmayanların oranı da yüzde 83,8 olarak saptanmıştır. Başka bir araştırma sorusunda da katılımcılara, geçen yıl aile üyeleri veya arkadaşları ile birlikte tatile gidip gidilmediği sorulmuştur. Araştırmaya katılanların yüzde 12,5'i gittiğini belirtirken, 87,5'i ise gitmediğini belirtmiştir (Koca, 2015: 199).

Yapılan bir başka araştırmada katılımcılara iş dışında şehir merkezine gidilip gidilmediği sorulmuş ve katılımcıların yüzde 19'u haftada birkaç kez gittiğini, yüzde 22'si ayda bir iki kere gittiğini, yüzde 8'i iki üç ayda bir gittiğini, yüzde 22'si ise daha seyrek gittiğini belirtmiştir. Araştırmaya katılanların yüzde 30'u ise hiç gitmediğini belirtmiştir (Adaman ve Keyder, 2006: 104). Bu bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, yardım alan yoksulların sosyal aktivitelere katılım oranlarının yok denecek kadar az olduğu ve çoğunluğunun toplumdan ayrıştığı yorumu yapılabilir.

Sonuç

Bu çalışmada, yoksullukla mücadele aracı olan yoksul yardımları sosyal dışlanma açısından ele alınmış, yardımların dağıtımı konusunda var olan bazı uygulamaların bireyler üzerinde sosyal dışlanma şeklinde tezahür ettiği sonucuna varılmıştır. Özellikle bunların başında yoksul yardımlarının sorunlu bir alanı olarak görülen muhtaçlık tespitine yönelik her yardım kuruluşu tarafından belirlenen farklı uygulamalar yer almaktadır. Çünkü bu uygulamalar farklı koşullarda fakat aynı muhtaçlık düzeyinde olan kişilere yönelik yapılan yardım miktarlarında farklılıklar yaratabilmekte, bu durum yardımların adil olup olmadığını tartışmaya açabilmektedir.

Ayrıca, muhtaçlık tespitinin önemli bir parçası olan hane ziyaretleri de mahrem olanı meşrulaştırmakta ve gurur incitici bir duruma dönüşebilmektedir. Bununla birlikte gerek yardım talebinde bulunduğu esnada, gerekse hane ziyaretleri sırasında kurulan ilişkilerde sosyal dışlanma şeklinde tezahür edebilmektedir. Özellikle yardımlaşma hizmetlerini gerçekleştirmekle yükümlü görevlilerin asık suratlı ve sinirli hallerde olmaları, diğeri bir deyişle, görevlilerin muhtaçlara yönelik ön yargı ve peşin hükümler taşımaları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bunların dışında hane ziyaretleri sonrasında yapılması gereken yardım türünün nitelik ve niceliği de yoksulların dışlanma hislerini arttıran bir duruma dönüşebilmektedir. Yapılan aynı yardımları bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Gıda, giyecek, ilaç, ev eşyası, kırtasiye, temizlik, ekme, mutfak için doğalgaz, ısınmak için doğalgaz, odun ve kömür şeklindeki aynı yardımlar buna çanak tutabilmektedir. Yoksullara buna benzer yardım verilmesi onların tercih yapma hakkını elinden almaktadır. Örneğin kışın dağıtılan kömür ya da odun yardımları yoksulların ısınma konusundaki tüketim davranışlarını belirlerken giyecek, yiyecek gibi yardım türleri de onların tüketim alışkanlıklarını belirlemektedir. Dolayısıyla bu durum yoksulun (bireyin) tüketim davranışları ya da tüketim alışkanlıklarını kendisinin değil de başkaları tarafından belirlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca nakdi yardımlara kıyasla aynı yardımların dağıtımının çevredekiler tarafından görülme olasılığı daha yüksektir. Kişinin çevredekiler tarafından yardım aldığının bilinmesi küçümseyici ve onur kırıcı olabileceği gibi; sosyal dışlanma açısından değerlendirildiğinde damgalayıcı ve etiketleyici bir duruma dönüşebilmektedir.

Sonuç olarak yoksullukla mücadele aracı olan yoksul yardımları yoksulluk ve sosyal dışlanma açısından tekrar gözden geçirilmeli, toplumdan ayrıştıran ve küçük düşüren uygulamalara son verilmelidir. Yoksul yardımları yoksullukla mücadele etmenin yanı sıra toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı niteliklerde taşınmalıdır. Özellikle tarihte de uygulaması olan ve günümüze gelindiğinde modernize edilen asgari/minimum gelir

dayanak alınarak yapılan ve Avrupa'da birçok ülkede yürürlükte olan, yardım programları temel alınmalıdır. Çünkü küresel düzenle birlikte eşitsizlik ve sapkın davranışlar artmış, özgürlük ve dayanışma yok olmaya başlamıştır. Kent ve yoksulluk, yoksulluk ve dışlanma birbirini besleyen olgular olarak dünyada yerini almıştır. Artık yoksullukla mücadele, sadece yetersizliklerle değil, aynı zamanda dışlanmayla da mücadele etmeyi ifade etmektedir. Çağın yaşadığı yapısal dönüşümler yoksullukla mücadele konusunda geleneksel yardımların terk edilmesi ve yerine asgari gelir/nakit gelir güvencesinin sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

ADAMAN, F. (2010). Yoksulluk-Sosyal Dışlanma-Mikrokredi: Türkiye'den Kimi Kesitler. Lofca, İ., Vd. (Ed.). *Mikrokredi ve Yoksulluk: Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru* içinde (ss .40-53) Kahramanmaraş Valiliği: Yayın No: 8.

ADAMAN, F., ve KEYDER, Ç. (2006). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu*. İnternet Adresi: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf Erişim Tarihi: 26.09.2014

AKSAN, G. (2009). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ASAGM (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanlarının Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması* (Genel Yayın No: 144). Ankara: Ermat Matbaacılık.

ATKINSON, A. B. (1998). Social Exclusion Poverty and Unemployment. Atkinson. A. B. ve Hills, J. (Ed.). *Exclusion, Employment and Opportunity*. <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/Paper4.pdf>

BAUMAN, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. Ümit Öktem (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

BORA, A. (2011). Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin. Necmi, E. (Ed.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde (ss. 97-132). İstanbul: İletişim Yayınları.

BOSCH, D. V. et al. (1993). A Comparison of Poverty in Seven European Countries and Regions Using Subjective and Relative Measures. *Journal of Population Economics*. (6), pp. 235-259.

BUĞRA, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

BUĞRA, A., ve KEYDER, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi* (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu). Ankara.

CDDK (2009). *Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi* (Araştırma ve İnceleme Raporu Özeti). Say. 2009/4. Ankara.

COMMINS, P. (1995). Social Exclusion in the Context of the European Union's Third Poverty Programme. *Družboslovne Razprave*. Vol. XI, No. 19-20, pp. 137-150.

COSTA Da, B. A. (1977). Social Exclusion and the New Poor: Trends and Policy Initiatives in Western Europe. *Social Exclusion and Anti-Poverty Policy: A Debate*, ed. Charles Gore and José B. Figueiredo, International Institute for Labour Studies, ILO Publications, Geneva, pp. 59-63.

COŞKUN, S. ve TİRELİ, M. (2008). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayınları.

ÇAKIR, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt. 4, Sayı: 3, s. 83-104.

DAŞLI, Y. (2015). Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtaçlık Tespiti. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2015, Cilt: 39, Sayı: 2, s. 135-154.

DREWNOWSKÍ, J. (1977). Poverty: It's Meaning and Measurement. *Development and Change*. 8/2, 183-206.

ERDOĞAN, N. (2011). Garibanların Dünyası: Türkiyede Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar. Necmi E. (Ed.). *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde (ss. 29-46). İstanbul: İletişim Yayınları.

ERDOĞDU, S. (2004). Sosyal Politikada "Avrupalı" Bir Kavram: Sosyal Dışlanma. *Çalışma Ortamı Dergisi*. Sayı: 75.

ESTÍVILL, J. (2003). Concepts and Strategies For Combating Social Exclusion: An Overview. *ILO*. Portugal.

- GORDON, D., SPICKER P., and LEGUIZAMÓN A. S. (Eds.) (2006). The international glossary on poverty. *CROP International Studies in Poverty Research*. London: Zed Books.
- GÖKBAYRAK, Ş. (2005). Avrupa Birliğinin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları. *Çalışma Ortamı Dergisi*. say. 80.
- GÜL, H., GÜL, ve S. S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Çalışmaları. Oktik, N. (Der.). *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (ss. 57-96). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- GÜL, H., GÜL, Songül S. ve MEMİŞOĞLU, D. (2007). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim. Özgür, H. ve Kösecik M. (Der.). *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II: Uygulama* içinde (ss. 246-283). Ankara: Nobel Yayınları.
- HAAN, A. D. (1999). Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation, *Department for International Development*. London.
- HAAN, A. D. (2011). Social Exclusion And The Road Not Taken: An Insider Account Of Conceptual Travel Within Development Practice, *Chronic Poverty Research Centre*, Working Paper, July, No: 218.
- HACIMAHMUTOĞLU, H. (2009). *Türkiye’deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi* (DPT Yayın No: 2803). Ankara.
- KENYON, S., LYONS, G., RAFFERTY, J. (2002). Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion Through Virtual Mobility. *Journal of Transport Geography*. 10 (2002) 207–219.
- KESGİN, B. (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. İstanbul: Açılım Kitap.
- KOCA, M. (2015). Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma: Sivas Merkez İlçe Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- KOCA, M. (2015). Sosyal Dışlanma Sorunu ve Asgari Geçim Desteğinin Gerekliliği. *Ulusal Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:8, Sayı:39, ss. 501-510.
- METİN, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum*. 2011/1, s. 179-200.
- O’BOYLE, E. J. (1999). Toward an Improved Definition of Poverty. *Association For Social Economics In Conjunction With The Allied Social Science Associations National Convention*. New York: January, pp. 281-301.
- ÖĞÜLMÜŞ, S. (2011). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü. *Aile ve Toplum: Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 83-96.
- ÖZDEMİR, Y. G. (2008). AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine Notlar. *MEMLEKET Siyaset Yönetim*. Cilt: 3, Sayı: 7, 2008/7, s. 61-85.
- PEACE, R. (2001). Social Exclusion: A Concept In Need Of Definition?. *Social Policy Journal of New Zealand*. Issue 16. July. pp.17-36.
- POWER, A. (200). Poor Areas and Social Exclusion. *Social Exclusion and the Future of Cities*, Centre for Analysis of Social Exclusion, CASEpaper 35, Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics. pp. 1-20.
- ROOM, J. G. (1999). Social Exclusion, Solidarity and the Change of Globalization. *International Journal Of Social Welfare*. Vol: 8, pp. 166-174.
- SAİTH, R. (2001). Social Exclusion: The Concept and Application to Developing Countries. *QEH Working Paper Series*. Number: 72.
- SAPANCALI, F. (2005a). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- SAPANCALI, F. (2005b). Avrupa Birliğinde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*. Mart. s. 51-106.
- SCHWARTZMAN, S. (2004). *Poverty, Social Exclusion and Modernity*, Sociology 187. Harvard University.
- SEN, A. (1992). *Inequality Reexamined*. Harvard University Press. Cambridge: Massachusetts.
- SEN, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Social Development Papers No. 1, Asian Development Bank. Manila.

SİLVER, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity. Three Paradigms. *International Labour Review*. Cilt: 133, Sayı: 5-6, s. 531-578.

ŞAHİN, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. (Yayımlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara.

ŞAHİN, T. (2010). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yardım ve Dayanışma Dergisi*. Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 71-80.

ŞENSES, F. (2013a). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

TARTANOĞLU, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. say. 42, s. 1-13.

TDK (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TOWNSEND, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin Books, Harmondsworth.

YILDIRIM, A. (2010). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*. Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, s. 9-16.

URL: <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-tesvik-fonu/icerik> (Erişim Tarihi: 01.05.2014)